

## ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

УДК 378.147:78+372(07)

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2022.2.10>

**О. А. МКРТІЧЯН**

*доктор педагогічних наук, доцент,*

*доцент кафедри теорії, технологій і методик дошкільної освіти,*

*Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,*

*м. Харків, Україна*

*Електронна пошта: [mkrtychan79@gmail.com](mailto:mkrtychan79@gmail.com)*

*<http://orcid.org/0000-0003-4962-3631>*

### РОЛЬ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ

Комунікативна діяльність вихователя ЗДО передбачає передачу дошкільнику специфічної інформації, контролюючи її зворотний зв'язок із подальшою організацією спільної діяльності задля досягнення певних результатів. На перший план виходить розуміння своїх комунікативних ресурсів і оцінка комунікативних можливостей вихованця, а саме: керувати увагою дитини, прогнозувати наслідки своїх педагогічних впливів на особистість формування самостійної творчої діяльності дошкільника.

Мета статті полягає в визначенні суті поняття «комунікація», «педагогічна комунікація» як систему зв'язків, що реалізуються за допомогою вербальних і невербальних засобів, та її ролі в розвитку комунікативної компетентності вихователя засобами музичного мистецтва в ЗДО.

В статті доведено, що педагогічному спілкуванню властива установка на освітню взаємодію, на перенесення знань, на пошук і вироблення спільного вирішення навчальних завдань і на досягнення практичного результату. Важливу роль має значимість інформації для кожного дошкільника. Педагогічне спілкування передбачає не просто обмін та передачу певної освітньої інформації, але й вироблення загального сенсу знань кожною конкретною дитиною.

Зазначено, що комунікативна компетентність у музично-педагогічній діяльності певні характеристики, серед них: інформованість; швидкість реагування (педагогічна реакція на конкретну ситуацію, у динаміці взаємодії); адекватність (відповідність обраного рішення конкретному педагогічному завданню); гнучкість; креативність (комбінування відомих та генерування нових форм, засобів, видів взаємодії; засобів та способів передачі виконавських завдань; методів та підходів, що підвищують ефективність навчального процесу). Вихователь за допомогою музичного матеріалу спрямовує свою діяльність на вирішення завдань, пов'язаних із мотиваційним забезпеченням комунікативного процесу.

**Ключові слова:** комунікація, комунікативна компетентність, діти дошкільного віку, вихователі, музичне мистецтво.

**Вступ.** У сучасних умовах комунікативні знання та вміння є обов'язковим та необхідним компонентом гуманітарної освіти, а питання компетентності є одним з найактуальніших в системі професійної підготовки педагогів. Наявність спеціальних знань, навичок та умінь у предметній галузі ще не визначається адекватним рівнем компетентності педагога-вихователя в практичній діяльності.

**Постановка проблеми.** Компетентність у практичній діяльності проявляється в успішності застосування певного обсягу знань, необхідних для ефективної взаємодії з дитиною, це якість професійної підготовки педагога-вихова-

теля, що потребує новітніх підходів до формування педагогічних установок, які забезпечують продуктивне функціонування педагогічної діяльності. Так, у сучасній педагогічній практиці вміння педагога діяти в певній ситуації, запропонованою вихованцем, так і вміння задавати її самому, змінюючи подальший хід навчальної роботи в рамках комунікації, становить основу поняття компетентності.

Тому, однією з важливих професійних компетентностей педагога, є комунікативна компетентність, що дозволяє здійснювати ефективну взаємодію з дітьми, та створювати умови для їхньої співпраці з оточуючими. Від педагога

вимагається володіння техніками вербального й невербального спілкування, вміння створювати соціально-педагогічні ситуації, в яких практикується встановлення контактів з людьми, у зверненні до них за допомогою, порадою, вибудовуючи правильну комунікацію. Від успішності міжособистісної взаємодії, здатності залучення до спільної діяльності залежить ефективність освітнього процесу. Педагог-вихователь, повинен мати достатній рівень комунікативної компетентності, реалізуючи особистісно-орієнтовані освітні та комунікативні технології в освітньому процесі.

**Аналіз попередніх досліджень.** У дослідженнях учених висвітлені питання розвитку комунікативної компетентності (І. Баришнікова, Ю. Ємельянова, І. Зотова, В. Кашкин, Н. Кузьміна, І. Мальковська, А. Попков, С. Савічев, Б. Тахохов, Д. Хаймс).

Багато дослідників у своїх роботах поняття «комунікативність» розуміють як важливу частину загальної культури вчителя, що виражається у системі професійних якостей та спеціальних комунікативних умінь педагога. Так, розгляд різних аспектів комунікативної компетентності відображено у роботах Б. Вульфою, Ю. Ємельяною, І. Зимньої, Ю. Жуковою, С. Ігнатєвою, Н. Кузьміною, Л. Петровською.

Проблемам комунікації у педагогічній діяльності присвячено праці сучасних педагогів, психологів, філософів педагогіки: В. Соколова, І. Волкова, В. Єршова, І. Петровського, Б. Ломова, О. Бодальова та ін.

Педагогічному спілкуванню властива установка на взаємодію навчальну, на перенесення навчальних знань, на пошук і спільного вирішення навчальних завдань і на досягнення практичного результату. Особливо має значення донесення інформації до кожного вихованця, педагогічне спілкування має за мету не просто обмін конкретної навчальної інформації, але й прагнення виробити загальний сенс певної інформації з кожним конкретним дошкільником [Захарченко].

Вибудовування міжособистісних відносин у педагогічній системі «вихованець-вихователь» надає можливості дорослому адекватно оцінити власну позицію та позицію партнера, співвідносити себе та свої можливості з тим, чого чекає дитина. Кожен акт рефлексії є актом

осмислення та розуміння, спостереження потоку психічної енергії, в результаті якого встановлюються нові відносини.

**Метою статті** є визначення суті поняття «комунікація», «педагогічна комунікація» як систему зв'язків, що реалізуються за допомогою вербальних і невербальних засобів, та її ролі в розвитку комунікативної компетентності вихователя засобами музичного мистецтва в ЗДО.

**Результати та дискусії.** Компетентність у педагогічній сфері крім професійного базового (професійний зміст, наявність знань), включає низку компонентів: комунікативний, управлінський, інтелектуальний, які тісно пов'язані між собою та є доповненням один одного.

У зв'язку з цим необхідно схарактеризувати саме комунікативний компонент компетентності, оскільки комунікація, міжособистісне спілкування педагога-вихователя та дитини є не тільки компонентом, але й складовою компетентності. Педагогічна компетентність без комунікації перестає бути такою, оскільки існувати та функціонувати у вигляді абстракції, позбавленої прямого та зворотного зв'язку між суб'єктами взаємодії вона не може.

Поняття «комунікація» у педагогічній психології тісно пов'язані з поняттям «спілкування», оскільки останнє включає процес передачі інформації від суб'єкта до суб'єкта, тобто, комунікацію. Проте, педагогічна комунікація передбачає зближення таких понять, що обумовлено їх функціональною тотожністю за умов педагогічної діяльності.

Педагогічному спілкуванню властива установка на освітню взаємодію, на перенесення знань, на пошук і вироблення спільного вирішення навчальних завдань і на досягнення практичного результату. Важливу роль має значимість інформації для кожного дошкільника. Педагогічне спілкування передбачає не просто обмін та передачу певної освітньої інформації, але й вироблення загального сенсу знань кожною конкретною дитиною.

Деякі дослідники розглядають комунікацію не як окремий акт спілкування, а як сукупність зв'язків та відносин, що формують стійкі дії щодо інформації для вирішення педагогічних завдань [Скорик].

Таким чином, педагогічна комунікація передбачає багатоваріантність у виборі засобів комунікації та способів її здійснення. Для встановлення комунікативного процесу та включення їх у спільну діяльність необхідним є прийняття єдиної, зрозумілої всім учасникам освітнього процесу систему знаків, що забезпечує однакове розуміння ситуації спілкування.

Так, професійна діяльність у галузі музичного мистецтва обумовлена розвиненим емоційно-ціннісним реагуванням на специфіку процесу естетичного освоєння дійсності. Така діяльність включає пізнавальний компонент, необхідний щодо теоретичного осмислення досвіду музично-творчої діяльності та освоєння цього досвіду молодим поколінням. Головні функції музичної педагогіки – виховувати почуття прекрасного, формувати художні уподобання та смаки, погляди та переконання, спонукати та активізувати творчу яву, креативність та прагнення до самовираження [Мкртчян : 332].

Значимо, що комунікативна компетентність у музично-педагогічній діяльності певні характеристики, серед них: інформованість; швидкість реагування (педагогічна реакція на конкретну ситуацію, у динаміці взаємодії); адекватність (відповідність обраного рішення конкретному педагогічному завданню); гнучкість; креативність (комбінування відомих та генерування нових форм, засобів, видів взаємодії; засобів та способів передачі виконавських завдань; методів та підходів, що підвищують ефективність навчального процесу).

Володіння педагогом специфічною (музичною) інформацією, доступною дитині, має власну цінність. Він регулює процеси обміну та обсяги вихідної музичної інформації, за ним залишається остаточне слово при вирішенні тих чи інших проблем, що дозволяє керівнику освітнього процесу займати позицію лідера в ситуації, що забезпечує педагогу певне становище лідера. Однак, така позиція педагога може бути використана також в конструктивних цілях щодо забезпечення підтримки та заступництва, сприяючи найбільш повному розкриттю здібностей та можливостей вихованця.

Сучасні педагоги-дослідники зазначають, що більш сприятливі умови навчання та значно вищі результати надає педагогіка співтворчості, для здійснення якої передбачається прийняття

рівних позицій та правил взаємної співпраці, що, перш за все, суперечить традиційним соціальним стандартам поділу ролей «педагог-вихованець», але цілком здійсненне в практиці міжособистісного спілкування в музичному навчанні [Вурне : 302].

Музично-педагогічна діяльність дозволяє застосовувати сьогодні інноваційні педагогічні технології, тобто, перебудовувати традиційні підходи існуючої музичної системи освіти, а саме: радикальний (перебудування комунікативного процесу), комбінуючий (з'єднання раніше відомих елементів з новими прийомами), модифікуючий (покращення, доповнення без істотних змін). Творча природа музики, як мистецтва створення нових, оригінальних комбінацій співзвучна з можливостями педагогічного пошуку та здійснення нових, нестандартних рішень в музичній освіті. Основна функція музичної мови – комунікативна, вона найближча до невербальної комунікації та спирається на чуттєвість. Музична комунікація відбувається завжди, коли сприймається, створюється чи згадується музика.

Таким чином, комунікативний потенціал музичного мистецтва використовується в розвитку комунікативних здібностей. Так, вихователь спрямовує свою діяльність на вирішення завдань, пов'язаних із мотиваційним забезпеченням процесу спілкування за допомогою музики (спілкування дітей з приводу музики, у спільній музичній діяльності), керуючи комунікацією дітей у процесі спільної музичної діяльності (колективні музичні ігри, хороводи, ритмопластичні композиції, виконання хорового твору, гра в оркестрі); організовує спілкування щодо використання спеціальних музично-корекційних процедур, спрямованих на оволодіння засобами спілкування. Так, слухання різних за характером та настроєм музичних творів спрямовано на корекцію порушень чи подальший розвиток наявних задатків у сфері експресивно-мімічних засобів спілкування (погляди, посмішки, гримаси тощо). Зміст музики – це рух емоцій: від збудження на заспокоєння тощо. Кожній емоції відповідає специфічна міміка, жестикуляція, пантоміміка, виразні рухи, голосові реакції, експресивні та лексичні засоби мовлення. Таким чином, під час прослуховування підбраної музики для

конкретної дитини можна розбудити, активізувати та розширити в неї експресивно-мімічний словник особистості [Скорик].

Також у роботі з дітьми зміна виразу обличчя дитини, оволодіння дитиною способами її зміни сприяє зняттю низки проблем щодо спілкування з однолітками та дорослими. Предметно-дійові засоби спілкування (пози, жести) вихователь коригує та розвиває за допомогою танцювальних рухів, ритміки, пластичного інтонування музичних творів, «озвучуючи» за допомогою рухів музичних персонажів.

Ще одним засобом спілкування є тактильно-м'язова чутливість. Взаємопроникнення, м'язова напруга для руху, спрямованого на іншу особу, або утримання від нього – ось межі такого спілкування. Конкретними проявами його може бути рукостискання. Розвиток мовних засобів спілкування відбувається в процесі роботи над співочим диханням, під час ігор, вкладених у розвиток артикуляцій-

ного апарату, під час виконання вокальних творів. Таким чином, допомогою тактильно-м'язової чутливості людина пізнає фізичну силу, деякі особливості особистості та відносини іншої особи, а також може виявити деякі власні якості та висловити ставлення до співрозмовника. Розвиток такої якості може відбуватися в процесі музичного інструментального виконавства.

**Висновки.** В процесі комунікації з музикою, її морально-естетичними, духовними цінностями перед людиною відкривається можливість музичного пізнання світу і людини, буття, гармонії, з'являється можливість розібратися у складному світі взаємин із оточуючими, навчитися узгоджувати свої дії, співвідносити свої дії з правилами та нормами.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в обґрунтуванні використання театралізованої діяльності в розвитку комунікативних здібностей дітей засобами театралізованої гри в ЗДО.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Захарченко В. Розвиток професійної компетентності педагога позашкільної освіти. Особистісно-професійна компетентність педагога: теорія і практика: збірник наукових статей / за заг. ред. Л. В. Серих. Суми : НІКО, 2021. С. 117–120.
2. Лупак Н. М. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецтва: засади інтермедіальної технології : монографія. Тернопіль : Підручники і посібники, 2020. 452 с.
3. Мкртічян О. А. Форми та методи організації підготовки майбутніх вихователів до музичної діяльності. *Педагогічна освіта: теорія і практика*: Збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Бахмат Н.В.]. Київ : Міленіум, 2020. Вип. 29 (2-2020). С. 330–343.
4. Скорик Т. В. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»*. Ніжин : НДУ, 2016. № 3. С. 108–111.
5. Чень Чень Методичні шляхи вдосконалення вербальних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва в контексті музично-презентаційної діяльності. *Актуальні питання мистецької освіти та виховання* : наукове видання / МОН України, Сумський державний педагогічний ун-т ім. А. С. Макаренка; [редкол.: Г. Ю. Ніколаї, А. Валюга, Н. П. Гуральник та ін.]. Суми: [ФОП Цьома С. П.], 2019. Вип. 1–2(13–14). С. 138–147. doi: 10.24139/978-617-7487-53-0/2019-01-02/138-147
6. Чернявська М. Роль музичного мистецтва у професійній підготовці майбутніх вихователів дошкільних закладів освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика*: зб. наук. пр. / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, Ін-т педагогіки НАПН України; [редкол.: В. М. Лабунець (голов. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський, 2019. Вип. 27(2). С. 348–353.
7. Burnsed, Vernon and Jensen, Gretchen (2021). «Teacher Education in Music: The Development of Leaders». *Visions of Research in Music Education*. Vol. 16, Article 23.
8. Byrne, Charles (2005). Pedagogical communication in the music classroom. 301–309. 10.1093/acprof:oso/9780198529361.003.0014
9. Delport, Aletta. (2015). Music education in the Grade R classroom: How three teachers learned in a participatory action inquiry. *South African Journal of Childhood Education*. 5. 21. 10.4102/sajce.v5i1.351
10. Jordan, Laidlaw (2022). An action research study to enhance a music teacher's creative pedagogies with children. *Canadian Journal of Action Research*, 22. 2. 72–90.



## REFERENCES

1. Zakharchenko, V. (2021). Development of professional competence of a teacher of out-of-school education. Personality and professional competence of the teacher: theory and practice: a collection of scientific articles / for general. ed. L. V. Serikh. Sumy : NIKO. 117–120. [in Ukrainian]
2. Lupak, N. M. (2020). Formation of communicative competence of future art teachers: principles of intermediate technology : monograph. Ternopil : Textbooks and manuals. 452 p. [in Ukrainian]
3. Mkrtichyan, O. A. (2020). Forms and methods of organization of preparation of future educators for musical activity. *Pedagogical education: theory and practice*: Collection of scientific works. Kyiv : Millennium. 29 (2-2020). 330–343. [in Ukrainian]
4. Skoryk, T. V. (2016). Formation of communicative competence of future teachers of music art. Science notes. Series «Psychological and pedagogical sciences». Nizhyn : NDU. 3. 108–111. [in Ukrainian]
5. Chen, Chen (2019). Methodical Ways of Thoroughly Verbal Minds of Future Teachers of Musical Art in the Context of Musical Presentation Activity. *Actual nutrition of mystetskoï osviti and education: scientific knowledge*. Sumi: [FOP Tsyoma S. P.]. 1–2(13–14). 138–147. [in Ukrainian]
6. Chernyavska, M. (2019). The role of musical art in the professional training of future educators of preschool educational institutions. *Pedagogical education: theory and practice*. 27(2). 348–353. [in Ukrainian]
7. Burnsed, Vernon and Jensen, Gretchen (2021). «Teacher Education in Music: The Development of Leaders». *Visions of Research in Music Education*. 16. 23.
8. Byrne, Charles. (2005). Pedagogical communication in the music classroom. 301–309.
9. Delpont, Aletta (2015). Music education in the Grade R classroom: How three teachers learned in a participatory action inquiry. *South African Journal of Childhood Education*. 5. 21.
10. Jordan, Laidlaw (2022). An action research study to enhance a music teacher's creative pedagogies with children. *Canadian Journal of Action Research*. 22. 2. 72–90.

---

### O. A. MKRTICHIAN

*Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,  
Associate Professor at the Department of Theory, Technologies and Methods of Preschool Education,  
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine  
E-mail: mkrtychan79@gmail.com  
<http://orcid.org/0000-0003-4962-3631>*

## THE ROLE OF MUSICAL ART IN THE DEVELOPMENT OF TEACHER'S COMMUNICATIVE COMPETENCE

The communicative activity of the educator involves the transfer of specific information to the preschooler, controlling its feedback with the further organization of joint activities in order to achieve certain results. Understanding of the communicative resources and an estimation of communicative possibilities of the pupil comes to the fore, namely: to manage attention of the child, to predict consequences of the pedagogical influences on the person of formation of independent creative activity of the preschooler.

The purpose of the article is to define the essence of the concept of «communication», «pedagogical communication» as a system of connections realized through verbal and nonverbal means, and its role in the development of communicative competence of educators by means of musical art in preschool education.

The article proves that pedagogical communication is characterized by an attitude to educational interaction, the transfer of knowledge, the search for and development of joint solutions to educational problems and the achievement of practical results. The importance of information for each preschooler plays an important role. Pedagogical communication involves not only the exchange and transmission of certain educational information, but also the development of a common sense of knowledge by each child.

It is noted that communicative competence in music-pedagogical activity has certain characteristics, among them: awareness; speed of response (pedagogical reaction to a specific situation, in the dynamics of interaction); adequacy (compliance of the chosen solution with a specific pedagogical task); flexibility; creativity (combining known and generating new forms, means, types of interaction; means and methods of transferring executive tasks; methods and approaches that increase the efficiency of the educational process). With the help of musical material, the educator directs his activities to solve problems related to the motivational support of the communicative process.

**Key words:** communication, communicative competence, preschool children, educators, music.